

CORPORATE CONTROL

Plamen Iliev

New Bulgarian University, Sofia, Bulgaria, kaviplas@abv.bg, pkiliev@nbu.bg

Abstract: In the various theoretical sources, the corporation is most often considered as a legal entity that appears as an object of obligations under a certain law and is created by one or more natural persons for a certain purpose. Usually, the owners of the corporation, who are shareholders, hire other people to run it, such as a board of directors. Thus, those who manage and make decisions for the corporation are not shareholders, but managers. Thus, a corporation is a legal entity created to do business and has the same rights as an ordinary enterprise, to own and trade its own shares, to buy raw materials, materials and assets, to produce and sell goods and services, etc.

The corporation is managed by a manager or team, such as hired management personnel, who are responsible for the corporate debts, which does not apply to shareholders, and even if there is a risk of loss of liquid assets, this only applies to their invested capital, as per thus, corporate business is characterized by limited liability. In addition, there are no risks and complications in the transfer of rights to shares when they are sold, which means that the sale of shares cannot undermine the entire activity. Regardless of everything, in corporations, corporate management and corporate control come to the fore, the latter having the objectives of protecting the interests of the shareholders, monitoring the rights and obligations of the governing bodies, preventing conflicts of interest, controlling information about interested parties such as customers, suppliers, creditors, competitors, institutions, etc., as well as for its disclosure and transparency, to monitor the existence and application of an anti-corruption policy and an environmental and personnel policy, for the establishment of an audit committee, and internal control systems and audit etc.

Keywords: corporation, control, management, crisis

КОРПОРАТИВЕН КОНТРОЛ

Пламен Илиев

Нов Български Университет-София, kaviplas@abv.bg /pkiliev@nbu.bg

Резюме: В различните теоретични източници корпорацията най-често се разглежда като юридическо лице, което се явява като обект на задължения по силата на определен закон и е създадено от едно или повече физически лица за определена цел. Не винаги корпорациите се създават с цел печалба, но те винаги се свързват с предприятия за търговски цели, която е съставена от хора, компании или други юридически лица. Обикновено собствениците на корпорацията, които са акционери, наемат други хора за управлението ѝ, като съвет на директорите например. Така тези, които управляват и вземат решения за корпорацията, не са акционери, а мениджъри. Така корпорацията е юридическо лице, създадено за правене на бизнес и има същите права като обикновено предприятие, да разполага и търгува със собствени акции, да купува суровини, материали и активи, да произвежда и продава стоки и услуги и т.н.

Корпорацията се управлява от мениджър или екип, като нает управленски персонал, който носи отговорност за корпоративните дългове, което не се отнася за акционерите, и дори да съществува риск от загуба на ликвидни активи, това се отнася само за инвестирания от тях капитал, като по този начин корпоративният бизнес се отличава с ограничена отговорност. Освен това няма рискове и усложнения

при прехвърляне на права върху акции при тяхна продажба, което означава, че продажбата на акции не може да подкопае цялата дейност. Независимо от всичко при корпорациите на преден план излиза корпоративното управление и корпоративен контрол, като последния има за цели да защитава интересите на акционерите, да следи за правата и задълженията на управителните органи, да не допуска конфликт на интереси, да контролира информацията за заинтересованите лица като клиенти, доставчици, кредитори, конкуренти, институции и т.н., както за нейното оповестяване и прозрачност, да следи наличието и приложението на антикорупционна политика и политика за околната среда и персонала, за изграждането на одитен комитет, и системи за вътрешен контрол и одит и др.

Ключови думи: корпорация, контрол, управление, криза.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В днешно време корпорацията се явява една от основните форми, чрез която се организират и управляват множество бизнес процеси, за което се обединяват в асоциация различни юридически и физически лица,

които имат някаква обща цел или цели, преди всичко за задоволяване на публични потребности. Така се създава ново юридическо лице, където всеки от създателите или участници е собственик на някакъв определен дял или брой акции. Обикновено тези акционери не се занимават с управлението на корпорацията и за това те наемат и възлагат управлението ѝ на мениджърски екип от специалисти в съответната област.

Разбира се тези акционери също се определят като екип съмишленици със изградена от тях самите организационна структура, със съответните разпределени права и задължения, имащи обща цел или цели, за което са готови достатъчно дълго време да осъществяват дейност за постигането ѝ.

Определящо и важно за корпорацията е, че колкото и да са акционерите или съставните я дружества, те винаги са под един общ финансов контрол.

Някои теоретици обосновават или не, често поставят знак за равенство между корпоративно управление и корпоративен контрол, или ги разглеждат като едно единство по отношение дейността на корпорацията. Разбира се става въпрос за терминология, защото в различни икономически текстове терминът „**corporate governance**“ се среща и като корпоративно управление, и като корпоративен контрол. За нуждите на разработката ще ги разгледам по-отделно за по-лесно възприемане на понятието корпорация и нейната дейност.

2. КОРПОРАТИВНО УПРАВЛЕНИЕ

Корпоративното управление преди всичко се приема като строго определена система от правила, процеси на практика, чрез които една фирма се насочва за развитие в дадена посока и се контролира. То трябва да обхваща включва интересите на повечето заинтересовани страни, както вътре, така и извън структурата, като акционери, ръководители, клиенти, доставчици, финансисти, банки, контролни органи. Corporations are not always created for profit, but they are always associated with enterprises for commercial purposes, which is composed of people, companies or other legal entities. държавна администрация и общността. Корпоративното управление трябва да подготви рамката за постигане на целите на компанията, в т.ч. всички сфери на управление, от планиране, контрол, резултати и оповестяване. Това кореспондира и с приетото определение за корпоративно управление от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие – ОИСР през 1999г.

Управлението обхваща винаги различни правила, контроли, политики и резолюции, въведени осигуряват и регламентират определено корпоративно поведение. Акционерите, както едрите, така и дребните са важни заинтересовани страни, които индиректно засягат управлението, но те не участват в него, а обикновено то се осъществява от мениджмънта, най-често Съвет на директорите при едностепенно управление, или заедно с него и Надзорен съвет при двустепенно управление.

Основната отговорност на борда на директорите е да защитава интересите на акционерите и да максимизира тяхното богатство. Той трябва да осигури ниво на управление, което гарантира растеж на стойността на корпорацията.

Висш орган на управление обаче е общото събрание на акционерите. В компетенциите му са залегнали права относно избор и освобождаване на членове на надзорния съвет и управителния съвет, реда за използване на печалбата на дружеството, назначаване на одитор, изменения и допълнения в устава на дружеството, промяна в стойността на капитала на дружеството, ликвидация на фирма и др.

При управление на корпорации с нестопанска цел или производствени кооперации с много участници, най-висшият орган може да бъде конгрес, конференция или друг представителен орган, определен от съответния устав в съответствие със закона.

Начина или системата за корпоративно управление може да се възприеме и като модел предназначен да регулира отношенията между мениджърите и собствениците или акционерите, както и да координира целите на заинтересовани страни, стремежи се да поддържа ефективна работа на компаниите.

На практика са познати няколко модела на корпоративно управление, които може условно да се отнасят към два основни и противостоящи модела, т.н. американски или немски модел. Първият известен и като аутсайдерски е модел на управление, основан на външни, или пазарни механизми за корпоративен контрол, или контрол върху управлението на акционерното дружество.

Този модел естествено се прилага в САЩ, Великобритания, Канада, и др., където обикновено интересите на акционерите се представляват от голям брой изолирани и дребни инвеститори, които са зависими от ръководството на корпорацията, поради което е голяма ролята на борсата, чрез която се осъществява контрол върху управлението на корпорацията.

Вторият модел, немския, или вътрешен, представлява модел за управление на акционерни дружества, основан преди всичко на вътрешен контрол или методи за самоконтрол. Той се прилага преди всичко в

страните от Централна Европа и скандинавските страни, като се основава се на правилото всички страни, имащи интерес от дейността на корпорацията, да участват в процеса на вземане на решения, в т.ч. акционери, мениджъри, служители, банки и т.н. Модела не се влияе силно от фондовите пазари и стойността на акционерите в управлението, тъй като самата компания контролира своята конкурентоспособност и представяне.

Тези два основни модела за корпоративно управление са две противоположни системи, между които има много варианти с преобладаващо доминиране на една или друга система и отразяващи националните характеристики на дадена страна.

Прилагането на даден модел за корпоративно управление зависи от следните фактори- механизъм, функции и задачи и ниво на разкриване на информация.

Ако може да се говори за японски модел на корпоративно управление, който се формира през втората половина на миналия век, на базата на финансови и индустриални групи, което го определя като затворен, базиран на банков контрол, което предполага и намаляване на проблема с управленския контрол.

Възможен и т.н. семеен модел на корпоративно управление, който може да се наблюдава по целия свят, където корпорациите се управляват от членове на едно и също семейство.

При възникващия последен модел на корпоративно управление в Русия, липсва принципа на разделяне на правата на собственост и контрол, поради което то не съответства на нито един от горните модели, като по-нататъшното развитие на бизнеса е възможно да се фокусира върху няколко модела на корпоративно управление наведнъж.

Корпоративното управление се приема като поредица от управленски дейности извършващи редица функции като - Планиране, Организация, Мотивация, Координация, Контрол и др.

При корпоративно управление може да се прилагат множество от т. н общи принципи, като:

-Принцип на централизация на контрола, т.е. концентрация на най-важните решения в едни ръце.

- Принцип на децентрализация, т.е. делегиране на правомощия, свобода на действие, права, предоставени на по-нисък корпоративен орган, длъжностно лице - да взема решения или да дава нареждания от името на цялата компания или звено в определени граници.

-Принцип на координация на дейностите по подразделения и служители.

- Принцип на използване на човешкия потенциал.

- Принцип за ефективно използване на услугите от бизнес сателитите.

В своята дейност всяка корпорация е длъжна да работи и извършва дейностите си, съгласно принципите на доброто корпоративно управление, като се стреми да повишава цялостния си успех като отговорна компания, спазвайки т.н. принципи за корпоративно управление на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие – ОИСР.

Принцип 1: Права на акционерите, относно насърчаване на участието им, улесняване на присъствие и гласуване и предоставяне на информация за общите събрания

Принцип 2: Равнопоставеност на акционерите, относно упълномощаване и предотвратяване на конфликти на интереси

Принцип 3: Роля на заинтересованите страни, относно равнопоставеност на клиенти, служители, кредитори, конкуренти и общественост

Принцип 4: Оповестяване и прозрачност, относно оповестяване на информация, информация във финансови отчети, информация за ръководство и техните възнаграждения

Принцип 5: Отговорности на Управителния съвет, относно отговорността му за гарантирането на най-добрите интереси за корпорацията, включително операцията и генерирането на дългосрочна устойчива стойност, като действа почтено и при спазване на цялото приложимо законодателство, решенията на Общите събрания на акционерите и Етичния кодекс, в това число и провеждане на антикорупционна политика.

3. КОРПОРАТИВЕН КОНТРОЛ

Проблемът за корпоративния контрол е поставен за пръв път преди повече от 90 години от Адолф Бърнс и Гарднър Мейнс в книгата Модерната корпорация и частната собственост.

Малко по-късно необходимостта от корпоративен контрол се осъзнава по време на разделянето на собствеността и контрола в публичните компании. По принцип всеки инвеститор иска да инвестира в печеливши фирми, очаквайки печалба от вложенията си в бъдеще. За да са сигурни в начинанията си за възвръщаемост на инвестицията, те най-често наемат експерти-мениджъри, които да управляват компанията на оперативното ниво по такъв начин, че дейностите на фирмата да подобряват печалбата и дългосрочното представяне на компанията.

Основен проблем на подобна система е, че мениджърите и/или директори като са наети и не са собственици, няма да носят отговорност при загуба на инвестиции и печалби от лоша резултатност на компанията. В резултат на това мениджърите и/или директорите могат да предприемат действия, които да обезценят инвестициите на акционерите, или могат да се изкушат да присвояват от компанията чрез опустошаване на пенсионния фонд примерно, да плащат изкуствено завишени трансферни цени на лица, с които са свързани, и т.н.

В условията на глобализация и развитие на световната икономика, в условията на цифровизация и дигитализация на бизнеса и обществото и в условията на непрекъснати икономически, финансови и всякакви кризи все повече големи световни организации като Световната банка, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, професионални саморегулиращи се организации като Международната организация на фондовите борси, както и много неправителствени организации се насочват към създаване на принципи, кодове и правила за добрите практики за корпоративен контрол.

Наличния и успешно прилаган корпоративен контрол спомага за съгласуване на интересите на собственици и мениджъри, за разширяване на хоризонтите на планиране и реализация на фирмената стратегия, за поддържане на доверие и отговорност в системата от връзки както между отделните бизнеси, така и между бизнеса и обществото.

Успешният корпоративен контрол има и много голям принос в борбата и превенцията с корупционни практики и нередности, като има възможности за ограничаване и предотвратяване възможностите за източване на компаниите и злоупотреба с интереса на дребните и акционери, както и да намали финансовите източници с неясен произход и прозрачността на операциите и сделките като средство за нередности.

Липсата на корпоративен контрол, или упражняван неправилно такъв, би довело до отблъскване и липса на инвеститори, които естествено биха предпочели компании със структуриран и работещ корпоративен контрол, който да определя „правилата на играта“, по които се осъществява вътрешния контрол и надзор на компаниите от страна на бордовете на директорите с оглед да се защитят интересите и финансовото участие на акционерите.

Затова добрият корпоративен контрол има принос за привличането на инвестиции, за укрепването на стратегията и постигането на целите, както и подобряване на конкурентоспособността, преди всичко чрез осигуряване на прозрачност в корпоративните сделки, в счетоводните отчети, в многобройните сделки, в отношенията с инвеститори и кредитори, чрез подобряване мениджмънта на фирмата, за разработване на стратегии за бъдещи сливания и поглъщания, съобразени с бизнес практика, и не на последно място защитава дребните акционери.

Според Corporate Governance, СИМА, „Добрият корпоративен контрол:

- подобрява резултатите на компанията
- намалява риска
- подобрява достъпа до капиталови пазари
- увеличава продаваемостта на стоките и услугите
- подобрява ръководството на компанията
- демонстрира прозрачност и социална отговорност"

В сборника „**В търсене на механизми за по-добър корпоративен контрол**“, се посочва, че „Необходимостта от корпоративен контрол в развиващите се страни и икономиките в преход и на нововъзникващите пазари се простира много по-далеч от решаването на проблемите, произтичащи от разделението на собствеността и контрола. Развиващите се икономики и нововъзникващите пазари са постоянно изправени пред трудности като липса на права на собственост, незачитане правата на миноритарните акционери, нарушаване на договори, източване на активи и сделки, при които мениджърите сключват от името на корпорацията self-dealing сделки, т.е. с фирми на самите мениджъри или с фирми на свързани с тях лица, по непазарни цени.

На практика се приема, че системите за корпоративен контрол трябва да прилагат и спазват няколко основни принципа, като справедливост, подотчетност, отговорност и прозрачност, като все пак трябва да се спомене, че спазването на тези принципи зависи и от структурата на собственост в корпорацията.

Както споменах по-горе са познати два типа структури на корпоративната собственост- концентрирана и разпръсната. При концентрираните структури собствеността и/или контролът са съсредоточени в ръцете на малък брой хора, семейства, мениджъри, директори, холдингови компании, банки и/или други нефинансови корпорации, които управляват, контролират или оказват с натиск върху начина на работа на компанията, се наричат инсайдъри и тези структури на собствеността са известни още и като инсайдърски системи.

Другият вид структура на собствеността е разпръснатата. При този сценарий е налице голям брой

собственици, всеки от които притежава малък брой акции на компанията. Дребните акционери имат малко стимули да следят отблизо дейността на компанията и обикновено не вземат участие в управленските решения и политиката на компанията. Ето защо те са наречени аутсайдъри, а разпръснатата система на собствеността е известна още като аутсайдрска система

Днес развитието на съвременната корпорация, най често става чрез сливания и придобивания, което е определено от състоянието и механизмите на пазара, на който те се осъществяват. Според Ем. Хърсев, пазарът на корпоративен контрол е мястото, където се продават и купуват компании или части от тях, на който се прехвърлят правата върху ресурсите на компанията.

Този пазар дава възможност сливанията и придобиванията се разгърнат като стратегия за агресивен растеж. Основната слабост на този пазар са “системите за вътрешен контрол” – системите на управление на фирмите, според Йенсен Т., който разглежда **три механизма за контрол** на управлението в корпорацията – продуктовият пазар, вътрешните системи за контрол (от страна на борда на директорите) и капиталовият пазар, като определя основна тежест на последния.

По онова време активните инвеститори в управлението са големи частни инвеститори като Уорън Бъфет, Карл Икан и др. и инвестиционни банки и къщи като Мерил Линч, Морган Стенли и др. , които 20 години по-късно говори и Емил Хърсев, определяйки ги като „еквитери” или частни инвестиционни фондове.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ефективността на корпоративния контрол е свързана с въпроса за качествата на мениджмънта по отношение на корпоративното управлението на компанията и изградените системи за контрол върху неговите действия. Основният показател, по който съдим за качествата на мениджмънта на която и да е корпорация е финансовия резултат. Това произтича от обстоятелството, че качествата на мениджмънта, както и ефективността на корпоративния контрол са трудно измерими от обективни измерители освен финансовите резултати. За тях обикновено се съди след като сделката е сключена и не винаги дават обективна картина за качествата на мениджмънта. Но в крайна сметка акционерите в корпорациите искат и очакват възвращаемост на вложените средства под формата на печалба, която управлението и мениджмънта трябва да им гарантира с добро управление и работещи системи за корпоративен контрол върху него.

ЛИТЕРАТУРА

- Berle, A., & Means, G. (1932). *The Modern Corporation and Private Property*, NY, Harcourt, Brace & World Inc,
- Jensen, M. (1989). *Q Eclipse of the public corporation* // *Harvard Business Review*, Sep.-Octob 1989, p.61-74.
- Златанов Б. (2023). Корпоративния контрол при сливането на AOL/Time Warner, спис Медии и обществени комуникации, бр. 54/ 2023 г.
- Хърсев Ем. (2007). “Еквитери“ // *Сега*, №77, 19 март 2007
- Чипев Пл. (2002). Съставител сборник, В търсене на механизми за по-добър корпоративен контрол. С., К-я 2000, 2002. ISBN 954-477-104-2
- Corporate Governance, CIMA (2009). www.cima.org.uk
- <https://www.oecd.org>, 2023
- <https://www.indoramaventures.com>, 2023
- <https://motherhouse.ru/bg>, 2023
- <https://bg.bienngocruise.com>, 2023